

Nieuwe uitgave bij het Davidsfonds, i.s.m. Erfgoed Vlaanderen

‘Van Heppeneert tot Klein Rusland’, 25 wandelingen door markante wijken in Vlaanderen. Auteur: Marie-Anne Willems

Het belang van erfgoed

De zorg voor ons erfgoed is een belangrijk hulpmiddel voor de verdere ontwikkeling van het cultuurhistorische besef. In het recente verleden, meer bepaald in de laatste 30 jaar, is veel verdwenen, vreselijk verminkt of onherstelbaar aangepast en verbouwd geworden. Reden: een gebrek aan kennis en aan waardering. Drieduizend sites gingen verloren. Elk jaar gingen er dus 100 gebouwen tegen de vlakte. De afbraak zorgde ook nog een bijkomend effect, want een verlies berokkent ook een emotionele schade. Zestien jaar geleden, in 1994, werd Erfgoed Vlaanderen opgericht

De rol van Erfgoed Vlaanderen

Deze nieuwe instelling moest zowel oplossingen bieden voor probleemmonumenten, eigenaars van dergelijke gebouwen administratief en logistiek ondersteunen en adviseren bij de beschermingsprocedure van monumenten en Vlaanderen war maken voor het behoud van monumenten. Men kon en kan uiteraard niet alles beschermen. Erfgoed Vlaanderen heeft nu 13 merkwaardige monumenten in eigen beheer. Ze zijn niet alleen als een museum maar ook als een belangrijke belevingsruimte en als locatie voor recepties, evenementen en ontspanning in gebruik. Men gaf deze gebouwen m.a.w. een nieuwe kans door te zorgen voor een nieuwe invulling en een herbestemming. Ze zijn nu belangrijke sites geworden in onze huidige maatschappij. Denken we maar aan de kastelen van Beauvoorde en Horst, het Fort Napoleon van Oostende, het vroegere Koninklijke Paleis aan de Antwerpse Meir, de prachtige abdij-site van Herkenrode bij Hasselt en het onlangs opengegangene Trammuseum van Schepdaal aan de ninoofsesteenweg. Om het bewustzijn nog verder aan te zwengelen besliste Erfgoed Vlaanderen i.s.m. het Davidsfonds 25 wandelingen doorheen 5 Vlaamse provincies uit te stippelen.

Vijf wandelingen per provincie

Elke provincie is evenredig vertegenwoordigd. De keuze viel telkens op een organisch en spontaan gegroeid dorp of een homogeen en streng geplande aanleg van een wijk Geen evidente opgave! Sommige woonkernen lagen ver van het dorpscentrum. In andere uitgekozen locaties kon geen wandeltraject in de vorm van een lus uitgewerkt worden. Elke beschrijving van een site is voorzien van een handig wandelkaartje, gegevens over de geschiedenis en beschrijvingen van de belangrijkste huizen en toponiemen. De wandelafstand bedraagt tussen 5 en 8 km. Voor Brussel en Vlaams- Brabant werden de Kunstwijk (Brussel), Meldert aan de ‘Jordaan’, het serristendorp Hoeilaart, de cottagewijk van Tervuren en de Kaudenaarde- en Moortebeekwijk van Dilbeek en Anderlecht uitgekozen. Hier volgt de korte beschrijving van enkele van deze wijken.

De cottagewijk van Tervuren

Tervuren heeft zich vooral tijdens de regering van koning Leopold II residentieel ontwikkeld. De wandeling start in de dorpskom, bij de pomp aan de vroegere rijkswachterskazerne en bij het toerismebureau. Via de Expopoort, het Koloniënpaleis, het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika en de parking aan de Leuvensesteenweg gaat het verder richting Elisabeth-, Albert- en Astridlaan. Daar zijn er tal van cottagehuizen aanwezig. Via de Liskensstraat gaat het dan verder naar de Hertogenweg en de Albertlaan. Aan de Van de Veldelaan kan men zowel ‘la Nouvelle Maison’ van Henry van de Velde bewonderen (die de vierde en laatste woning in België van de beroemde Art Nouveau architect was, voor zijn vertrek naar

Zwitserland), maar ook het tehuis 'Pluie des Roses', waar de bekende Cobrakunstenaar Christian Dotremont vertoefd heeft. Dan keert men op zijn stappen terug. Via de Vrijwilligerslaan en de Hertogenweg, met 3 charmante woningen, loopt men verder richting Tervurenlaan. Via Oppemstraat, Brusselsesteenweg, het gemeentelijk museum 'Hof van Melijn' en een Engelse boekhandel bereikt men dan de Sint-Janskerk in de Kerkstraat. Het kerkinterieur wordt als waardevol vermeld en detailrijk beschreven. De wandeling eindigt na een doorsteek over het oude kerkhof, op het Marktpllein, waar nog huizen uit de 18de eeuw zijn bewaard.

Meldert en Babelom aan de 'Jordaan'

Meldert werd in het verleden Meldradium genoemd en maakte deel uit van de meierij van Kuntich. De woonkern ontstond op ontgonnen heidegronden. Vanaf de 14de eeuw werd er wijn gemaakt en wedeplanten geteeld. Deze planten zorgden voor een belangrijk kleurpigment en een zeker inkomen. In diezelfde eeuw waren er al 4 wedemolens actief. Wegens de verslechtering van het klimaat en de concurrentie van andere kleurstoffen werd het moeilijk om met deze teelten nog bezig te zijn. Het dorp met niet meer dan een 40tal gezinnen bleef echter eeuwenlang een agrarische gemeente; in de 18de eeuw groeide het verder uit tot een belangrijk brouwers- en stokerijencentrum. In Meldert wordt de heilige Ermelindis vereerd. Ze is de oudste Vlaamse heilige, en was ca. 600 gevlucht voor de lokale heer Bavo. Zen had zich in een doornstok verborgen, die onmiddellijk tot een grote boomstronk uitgroeide. Zo bleef Ermelindis verborgen en kon ze rustig verder leven als kluizenares. Haar graf werd ontdekt in 650. Er gebeurden wonderen. Ermelindis werd een heilige, aanroepen tegen koorts, oogkwalen en verlamming; De wandeling start aan de Ermelindisstraat en gelijknamige kerk. Via het nabijgelegen kerkhof, de Ermelindisbron en de kapel bereikt men wat verderop in de Overhemstraat een oude, gesloten hoeve, met waterput. De hoeve werd gebouwd op moerassige gronden, is omgeven door grachten en heeft bouwelementen uit de 13de, 14de en de 15de eeuw. De donjon telt nog 2 verdiepingen en heeft 1,3 m dikke muren. Het complex behoorde toe aan de heren van Meldert. Het werd vanaf de 15de eeuw, toen het geen militaire functie meer had, een tijdje verhuurd aan een kapelaan. Dan keert men op zijn stappen terug, om het park en het kasteel van Jean d'Oyenbrugghen te bereiken. Een eerste kasteel bestond er al in de 14de eeuw. Bij dit kasteel zijn ook nog het neerhof, de stallingen, de schuur en de brouwerij bewaard. Het huidige gebouw is het 2de kasteel, herbouwd in neogotische stijl door de Vervierse architect Vivroux en verder uitgebreid door Hendrik Beyaert. In 1911 werd een park aangelegd door de bekende architect Louis van der Swaelmen, die later docent werd aan het Brusselse Ter Kameren-Instituut. Via de Ermelindis- en Molenstraat wordt daarna de Babelomstraat ingeslagen, waar er verschillende hoeven bij elkaar liggen. Een van deze hoeven behoorde toe aan het Leuvense College van Atrecht. Dan komen we terecht in een gehucht met kleine huisjes, waar alle straten 'Babelom' heten. Een brugje over de zijbeek 'de Jordaan' van de Grote Gete leidt ons verder naar hoevetjes, boomgaarden en weiden; Via de 'Schuur van Meldert' uit 1835 en de Kerselaarsstraat bereiken we terug het centrum en de Sint-Ermelindiskerk.

De Moortebeek- en de Kaudenaardewijk in Anderlecht en Dilbeek

Twee totaal verschillende wijken, aangelegd na de Eerste Wereldoorlog, bij de ninoofsesteenweg- wijken voor de Brusselse bourgeoisie en voor eenvoudige arbeiders

Na de eerste Wereldoorlog was er een grote woningnood en een plattelandsvlucht. De socialisten waren er toen van overtuigd dat een degelijke huisvesting en betere woonomstandigheden zouden zorgen voor een 'betere en nieuwe mens'. Het opstellen van plannen voor ruimtelijke ordening werd wettelijk verplicht. Allerlei wedstrijden werden

uitgeschreven. In 1919 werd ook de Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken opgericht. Zowel huisvestingsmaatschappijen als huurdersvennootschappen schoten toen als paddestoelen uit de grond. De eerste oprichter van een huurdersvennootschap was Lombaerts. Voor de 'Foyers Collectifs' kocht hij in 1921 20 ha. gronden aan, in het gehucht 'Moortebeek'. In dit gehucht werden 360 woningen gepland, verdeeld over 3 verschillende gemeenten. Jean François Hoeben, Joseph Diongre, Fernand Brunfaut en Josse Mouton gingen er als architecten en wijkontwerpers aan de slag. De woningen kwamen pas klaar in 1926. Vermits de inwoners er 4 jaar lang verstoken bleven van rioleringen, drinkwater en winkels werd de wijk omgedoopt tot 'Klein Rusland'. Het is nog steeds een huurderswijk. De straten kregen er namen van beroemde schrijvers, want men wilde ook het volk verheffen. Merkwaardige gehelen zijn te bewonderen in de Homeros- en Vergiliusstraat, de Shakespearelaan, de Rabelais- en Ronsardstraat. Bij de Sevignéstraat werd een plein aangelegd, omgeven met winkels, een bibliotheek en een apotheek. Het modernistische gebouw van de 'Foyers Collectifs' is het huidige culturele centrum.

Wat verderop, aan de ninoofsesteenweg, lagen er vele gronden van Baron de Viron Hij liet er op 10 jaar tijd, tussen 1920 en 1930, honderden woningen bouwen, bedoeld voor de begoede Brusselaars die de drukke stad beu waren en een groene en rustige locatie verkozen. De wijkwandeling start aan de Sint-Theresiakerk, een typische Art Déco kerk van 1938 en ontworpen door architect Leonard Homez. Wat verdreep bevindt zich de Sint-Alenakapel en -bron. Hier wordt de lokale heilige Sint-Alena vereerd, die de dochter van de heidense Dilbeekse kasteelheer of koning Levold of Bevold of Harold was. Soldaten van haar vader hadden haar, op bevel van haar vader, achtervolgd en onderweg, naar de woning van een kluizenaar in Vorst, een arm afgerukt. Alena zou er ook aan de verwondingen sterven. Verwittigd door een engel, ging de kluizenaar Alena zoeken. Ze werd in de kerk van Vorst begraven en door allerlei wonderen in 1193 heilig verklaard. De wandeling gaat dan verder via de Kapelstraat en de Brusselmansstraat, waar ook de gelijknamige schilder op nr 4 heeft gewoond. Dan komt men in de Kaudenaerdestraat, waar er vele cottagehuizen en Art Décowoningen te bewonderen zijn. Via de Bouwkunstlaan, die enkel maar een aanenrijging van rijhuizen is en de Schilderkunstlaan, waar Jacques Brel heeft gewoond in de '50er jaren, bereiken we de Rozenlaan, het vermaarde Regina-Caelilyceum, het gemeentelijk zwembad en opnieuw de Sint-Theresiakerk.

Machteld de Schrijver